

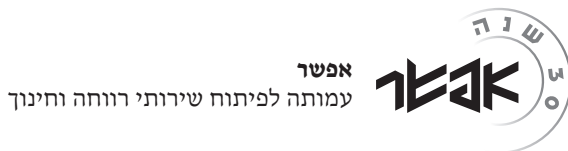
מכגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כרך כ"ב • גיליון 40

טבת תשע"ה – דצמבר 2014

יוצא לאור על ידי:

בשיתוף עם:

משאבים פסיכולוגיים והאשמת הקרבן בתקיפה מינית

מיכל עינב

תקציר

האשמת הקרבן במקרים של תקיפה מינית גובה מחירים אישיים וחברתיים כבדים. ממצאים מחקריים מעידים כי בניסיון להגן על משאביהם הנפשיים, אנשים מאשימים קרבנות חפים מפשע. מטרת המחקר הייתה לבחון אם צמצום משאבים נפשיים יגביר את הנטייה להאשמה, ואילו תגבור המשאבים – יפחיתה. שני ניסויים בחנו השערה זו. בניסוי א', תופעל משאב תמיכה חברתית; זאת באמצעות מטלת דמיון מודרך, שבמסגרתה נבדקים העלו זיכרונות על אינטראקציה חברתית שלילית, ניטרלית או חיובית. לאחר מכן, הנבדקים צפו בסצנת התקיפה המינית מהסרט "הנאשמים" והתבקשו לדרג את מידת אשמת הקרבן. בניסוי נמצא כי הנבדקים בקבוצה שמשאביה צומצמו, כלומר זו שחוותה אינטראקציה שלילית, האשימו את הקרבן יותר מהנבדקים האחרים. ניסוי ב חזר על שיטת המחקר של ניסוי א', הפעם תוך תפעול משאב הערך העצמי. בניסוי זה, שבו הושפע הערך העצמי על ידי מניפולציות, האשמת הקרבן הייתה נמוכה ביותר בקרב הנבדקים שערכם העצמי הועלה וגבוהה ביותר בקרב אלו שערכם העצמי הופחת. ניסויים אלו תמכו בהשערה שמידת זמינותם של משאבים פסיכולוגיים משפיעה על הנטייה להאשמת הקרבן, נטייה שבתנאים אחרים הוכחה עמידות בפני שינויים. המאמר דן בהשלכות הקליניות של ממצאים אלו.

מילות מפתח: תקיפה מינית, האשמת הקרבן, משאבים פסיכולוגיים, תמיכה חברתית, ערך עצמי

על פי נתוני "מדד האלימות נגד נשים" של המשרד לביטחון פנים, אחת מכל שלוש נשים ישראליות הייתה קרבן של תקיפה מינית או ניסיון לתקיפה מינית במהלך חייה (רגב ושירי, 2012). המדד מסתמך על ההנחה כי רק כ-30% מהנשים פונות למרכזי הסיוע לצורך קבלת עזרה. איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית דיווח על 40,000 פניות במהלך שנת 2011, שמתוכן רק כ-20% דווחו לרשויות החוק (איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, 2012). הפער הגדול בין מספרי הנשים המותקפות לאלו שבסופו של דבר מדווחות לרשויות החוק מלמד על תת-דיווח "מובנה" של עברות מין, תופעה המוכרת היטב גם במדינות רבות אחרות בעולם. אחת הסיבות המרכזיות לתת-דיווח זה היא האמונה של הקרבנות שהן תואשמה בתקיפתן, תופעה שאכן מתרחשת לעתים קרובות (Grubb & Turner, 2012). ההאשמה מאופיינת בייחוס תקיפתה של הקרבן לגורמים, כגון: תקפות השיפוט שלה, התנהגותה, הופעתה החיצונית ואף עברה המיני (Adam-Curtis & Forbes, 2004). הבעיה של האשמת הקרבן תקפה לכל סוגי הקרבנות, אך שכיחה במיוחד במקרים של תקיפה מינית של נשים (Campbell & Wasco, 2005). החשש מפני ההאשמה מרתיע

קרבנות רבים מלבקש תמיכה, ובכך נמנע מהן סיוע שהוא גורלי להתמודדותן. כמו כן, ההאשמה מצמצמת משמעותית את הדיווח לרשויות, וכתוצאה מכך העבריינים חומקים מעונש וחופשיים להמשיך במעשיהם (Ben-David & Schneider, 2005). מחירים אישיים וחברתיים כבדים אלו יכולים להסביר, בין היתר, את המחקר הנרחב שנערך על האשמת הקרבן (ראו למשל Grubb & Viki, 2010; Bohner, Pina, Siebler & Viki, 2010; Harrower, 2008).

מדוע אנשים מאשימים את הקרבן?

מחקרים הראו שחשיפה, ישירה או עקיפה, לקרבנות של הזולת מאיימת על אמונות בסיסיות של אנשים על עצמם ועל העולם, אמונות המהוות גורם בסיסי להסתגלות פסיכולוגית (Bal & Van Den Bos, 2013). מקבץ אחד של אמונות בסיסיות ומוגנות היטב אלו מכונה "אמונות בעולם צודק" (just world beliefs). אמונות אלו גורסות כי העולם שבו אנו חיים הוא "עולם שבו אנשים על פי רוב מקבלים את מה שמגיע להם, ומגיע להם מה שהם מקבלים" (Lerner & Miller, 1978, p. 1030). האמונות בעולם צודק מאפשרות ליחיד לתפוס את סביבתו החברתית כיציבה ומסודרת, ובכך מעודדות תחושות של ביטחון ושליטה. כך, בזכות עמידתם בתנאי התנהגות "טובה", אלו המאמצים אמונות בעולם צודק חשים מוגנים מפני פגיעה. תחושת ביטחון זו מפחיתה מתח רגשי, מגנה על הבריאות הפיזית ומעצימה מוטיבציה להשיגויות (Furnham, 2003). במובן זה, אמונות בעולם צודק נתפסות כמשאב פסיכולוגי חשוב, אשר מתפקד כאשליה חיובית. משאב זה מאפשר לאנשים לחוש כי יש להם שליטה על המציאות, מספק להם הערכה עצמית חיובית ומסייע להם לתפוס את עתידם באור חיובי יותר (Dalbert, 2001). עם זאת, כאשר אנשים נתקלים במצבים בלתי צודקים בעליל, התועלת הנפשית של אמונות אלו עומדת בפני איום. עדות לפגיעה בחפים מפשע, המציגה את העולם כמקום חסר צדק, או לפחות כאוטי, ואת האנשים בתוכו כחסרי אונים, מערערת את תחושת הביטחון הבסיסית. שינוי חד זה בדרך שבה העולם נתפס עלול לגרום לכך שאפילו צפייה בקרבנות של אחר נחוות כאירוע טראומטי (Loseman & Bos, 2012).

דרך אחת שבאמצעותה ניתן לפתור איום פסיכולוגי הנובע מפגיעה בזולת תמים היא באמצעות פירוש מחדש או הבניה מחודשת של האירועים, כך שיעלו בקנה אחד עם אמונות היסוד. האשמת הקרבן משרתת מטרה זו. באופן זה, ראיית הקרבנות כאשמים בצורה כלשהי במאורעות הפוקדים אותם מאפשרת לאמונות יסוד בנוגע להיותו של העולם צודק או מאורגן להיוותר על כנן. ואמנם, מחקרים רבים מצביעים על קשר חזק בין האשמת הקרבן לאמונות בעולם צודק (לסקירה, ראו Hafer & Begue, 2005) ומראים כי הנטייה להאשים גבוהה יותר בקרב אנשים המאמצים אמונות נוקשות מאשר בקרב אלו שעצמת אמונותיהם נמוכה יותר (Kogut, 2011). החיבור ההדוק בין אמונות בעולם צודק לבין האשמת הקרבן עורר ספק משמעותי באשר ליכולת לצמצם את ממדי התופעה. אנשים רבים מאמצים

אמונות יסוד אלו מבלי להיות מודעים להשפעתן או להעמיד בספק את עצם נכונותם (Wilson & Darke, 2012). טבען של האמונות כאקסיומה מוביל להתבססות עליהן כמשאב התמודדות חשוב, ואנשים מתקשים לוותר עליו. ואכן, מחקר הצביע על כך שאלו המחזיקים באמונות בעולם צודק מתמודדים ביעילות רבה יותר, בין היתר, עם מטלות המעוררות מתח (Lucas, Alexander, Firestone & Lebreton, 2008) וגורמים עוינים במקום העבודה (Stieger, Kastner, Voracek & Furnham, 2011) וכי הורים לילדים עם מוגבלויות המאמינים בעולם צודק מתמודדים טוב יותר בחרדה מצבית ודיכאון (Fatima & Suhail, 2010). מאחר שהאמונות מהוות חלק כה מהותי בהתמודדות, ניתן להבין את החשיבות בשמירתן באמצעות מנגנוני הגנה, כדוגמת האשמת הקרבן.

העצמי כמונע על ידי משאבים

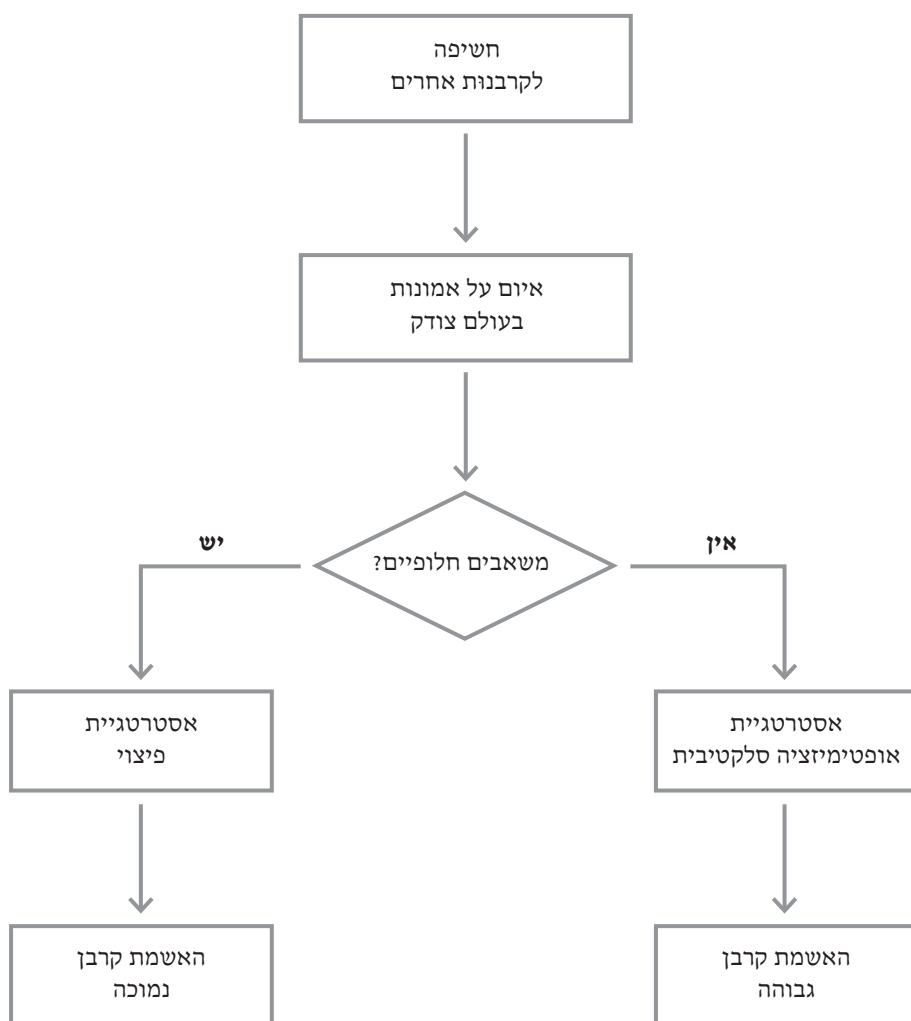
מאחר שאמונות בעולם צודק מהוות משאב פסיכולוגי חשוב, והאשמת הקרבן משמשת להגנה על אמונות אלו, נראה כי היכולת לצמצם את ההאשמה מוטלת בספק. עם זאת, מחקרים ותאוריה עדכניים על משאבים פסיכולוגיים מצביעים על נתיב אפשרי למיתון האשמת הקרבן (Loseman & Bos, 2012). לפי "תאוריית שימור המשאבים" (COR – Conservation of Resources theory), כאשר אנשים חווים אבדן משאבים או אפילו מצב המרמז על אבדן שכזה, מתעורר מתח רגשי אשר יישוב רק לאחר שתימצא דרך להשיב את המשאב האובד או לחלופין, להגן על מאגר המשאבים שנותר בידיהם (Hobfoll, 2001). בהתאם לכך, תאוריית "אופטימיזציה סלקטיבית ופיצוי" (Selective Optimization and Compensation theory) גורסת כי בעת אבדן או סכנה של אבדן משאב, מהלך ההגנה הראשון הוא אסטרטגיה של אופטימיזציה סלקטיבית. על ידי אופטימיזציה, אנשים מחפשים דרך להשיב את המשאב הספציפי המצוי בסכנה (Baltes & Dickson, 2001). האשמת הקרבן עשויה להיחשב כאסטרטגיה של אופטימיזציה סלקטיבית, מאחר שהיא מאפשרת לשמר את האמונה בעולם צודק על ידי תפיסת הקרבנות כאחראים לאסונם. אף שבתפיסת הקרבנות כראויים לאשמה האדם המפרש מעוות במידה מסוימת את תפיסת המציאות התקינה, העולם בכל זאת עשוי להתפס כעקיב ואף כהוגן, על אף התוקפנות הגלומה בתוכו. כתוצאה מכך, אמונות קיומיות בעולם צודק מקבלות אישוש מחודש, ויכולתן לשמש כמשאב התמודדות מרכזי מוחזרת.

התאוריה מציגה מנגנון נוסף לניהול משאבים בסכנה, מנגנון אשר אינו דורש פרשנות משרתת עצמי של אירועים שליליים, המכונה "פיצוי". פיצוי מתרחש כאשר אנשים מגייסים משאבים חלופיים, במקום המשאב הנמצא תחת איום, על מנת לפצות על דלדול המשאבים (Baltes & Dickson, 2001). כך למשל, גיוס תמיכה חברתית או העצמת הערך העצמי (המהווים שניהם משאבים רבי עצמה) עשויים לפצות על הפגיעה במשאב תפיסת העולם כצודק ועקיב. טבעם בר החליפין של משאבים (כלומר היכולת של משאב אחד לפצות על משנהו) מעלה את האפשרות שבהיות פיצוי זמין ואפשרי,

אופטימיזציה אינה כה הכרחית. בהתייחס לתופעה של האשמת הקרבן, פירוש הדבר, שהעלאת המודעות של אנשים למשאבים החלופיים שלהם אמורה להפחית את נטייתם להגן על אמונות בעולם צודק על ידי האשמת הקרבן.

אי-לכך, השערת המחקר הנוכחי הייתה שהטרמה של משאבים חלופיים תצמצם את הצורך בהאשמת הקרבן. השערה זו נבדקה על ידי בחינה של שני משאבים פסיכולוגיים נבדלים, אך מבוססים היטב: תמיכה חברתית (ניסוי א) וערך עצמי (ניסוי ב). המודל המחקרי המשוער מוצג באיור 1.

איור 1: מודל מחקרי משוער

ניסוי א: תמיכה חברתית, אמונות בעולם צודק, והאשמת הקרבן

תמיכה חברתית

תמיכה חברתית, בהיותה מסופקת באופן הולם ומותאם, מתפקדת כמשאב פסיכולוגי חשוב, המפחית את ההשפעה של מצב דחק ומאפשר לאנשים להתמודד עם אתגרים ביעילות רבה יותר. אנשים הזוכים לתמיכה חברתית מספקת הם בעלי סיכוי גבוה יותר להימנע מבעיות נפשיות ופיזיות ולחזור לאיתנם בהצלחה וביעילות מבעיות כאלו כאשר הן מתרחשות (Gottlieb & Bergen, 2010; Hamama & Ronen-Shenhav, 2012). לעומת זאת, היבטים שליליים של מערכות יחסים קשורים באופן הדוק להתמודדות בלתי יעילה ולהסתגלות לקויה (Beer & Lev-Wiesel, 2012). למעשה, המחקר מצביע על כך שההשפעה המזיקה של אינטראקציות חברתיות שליליות עולה על ההשפעות המיטיבות של אינטראקציות חברתיות חיוביות (Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer, 2005; Vohs, 2001; Newsom, Rook, Nishishiba, Sorkin & Mahan, 2005). בחינה לעומק של אינטראקציות חברתיות שליליות מצביעה על כך שאלו הכרוכות בבגידה הן מערערות במיוחד, מאחר שבגידה לא רק גורמת לנזק מידי הקשור במישרין למעשה עצמו, אלא גם פוגעת בתפיסת הקשר כמיטיב ומספק (Kahn, 2005).

לסיכום, ממצאים אלו מצביעים על כך שאינטראקציות חברתיות מהוות גורם משמעותי ביכולת התמודדות עם מגוון רחב של מצבים. בהקשר של המחקר הנוכחי, ההשערה היא שכאשר אינטראקציית חברתית חיובית מוטרמת, אנשים שנחשפו לקרבנותם של אחרים יוכלו להישען על משאב חיובי זה כפיצוי ולצמצם הזדקקותם להאשמת הקרבן. לעומת זאת, כאשר אינטראקציית חברתית שלילית מוטרמת, האפשרות לפצות במשאב אחר קטנה, והצורך באופטימיזציה יוביל להאשמת קרבן מוגברת. דפוס זה נבחן בניסוי א.

אמונות בעולם צודק

כפי שדווח קודם לכן, מחקרים מצאו קשר חיובי בין אמונות בעולם צודק לבין האשמת הקרבן – ככל שהאמונה הייתה חזקה יותר, ההאשמה הייתה עצמתית יותר (לסקירה, ראו Hafer & Begue, 2005). הבדלים אינדיווידואליים אלו באמונות בעולם צודק עשויים למתן את הקשר המנובא בין משאבים לבין האשמת הקרבן. ניתן להניח שתי השערות הפוכות באשר לטיבו של קשר ממתן זה: אפשרות אחת היא שאנשים בעלי אמונות חזקות בעולם צודק ידבקו באמונות אלו ללא תלות במאזן המשאבים שלהם, ולכן ההשפעה של תפעול המשאבים על האשמת הקרבן תהיה מוגבלת לאלו שהאמונות שלהם בעולם צודק חלשות יותר מלכתחילה; אפשרות אחרת היא שאנשים בעלי אמונה חלשה בעולם צודק ייטו פחות לחוות קרבנות של אחרים כאיום על אמונותיהם, ועל כן לא יזדקקו להאשמת הקרבן כאסטרטגיה לשמירת משאבים. בהתאם לכך, ההשפעה המשוערת של תפעול משאבים תופיע רק בקרב אנשים עם

אמונות חזקות בעולם צודק. המחקר הנוכחי מדד דיווח עצמי של אמונות בעולם צודק על מנת לבחון אפשרויות אלו.

שיטה

נבדקים

120 סטודנטים בשנה א לתואר ראשון בפסיכולוגיה (65.8% נשים) באוניברסיטה בחוף המזרחי בארצות הברית השתתפו לצורך קבלת קרדיט למחקר. הגיל הממוצע של המדגם היה 19.95 (ס"ת=3.20), והפיזור האתני היה 14.9% משתתפים ממוצא אפרו-אמריקני, 32.2% ממוצא אסייתי, 14.9% ממוצא היספני, 5.8% ממוצא מזרח תיכוני, 21.5% ממוצא אירופי ו-10.7% ממוצא אתני אחר. בניסוי לא השתתפו נבדקים שחוו בעבר תקיפה מכל סוג שהוא, למניעת מצוקה רגשית.

כלים והליך הניסוי

א. סקר ראשוני (pre-screening)

האמונות של הנבדקים בעולם צודק נמדדו בסקר ראשוני כולל של המחלקה לפסיכולוגיה, שנערך כחמישה שבועות לפני מחקר המעבדה, והועבר לכלל הסטודנטים של שנה א לתואר ראשון בפסיכולוגיה באוניברסיטה. לא נמסר לנבדקים על קשר בין הסקר למחקר המעבדה שנערך לאחר מכן. בשלב זה נמדדו האמונות באמצעות "סולם רב-ממדי של אמונות בעולם צודק" (Multidimensional Belief in a Just World Scale) (Furnham – Proctor, 1989). הסולם כולל 30 פריטים, ואלו מחולקים שווה בשווה לשלושה תת-סולמות, המודדים את עצמתן של אמונות בעולם צודק במישורים האישי, הבין-אישי והסוציו-פוליטי. בניסוי הנוכחי נעשה שימוש רק בשני תת-הסולמות הראשונים (אישי ובין-אישי), מאחר שנראו רלוונטיים יותר לשיפוט אחרים. הפריטים מיוצגים על סולם ליקרט בעל שש דרגות, הנע בין "מסכים בהחלט" לבין "מתנגד בתוקף". פריטים לדוגמה: "אני מאמין שאנשים מביעים מתייחסים אליי באופן הוגן"; "אני מאמין שכאשר אנשים משקיעים מאמצים, הם מקבלים את הכבוד הראוי להם". לסולם תוקף מקביל חזק, מהימנות פנימית תקינה ($\alpha=.81$), (Furnham, 2003), והשימוש בו רווח למדי (Hafer & Gosse, 2011; Laurin, Fitzsimons & Kay, 2011).

ב. מחקר המעבדה

עם הגיע הנבדקים למעבדה, הוסבר להם כי המחקר עוסק בדימויים מנטליים וזיכרון. טופס ההסכמה הבהיר להם שהם עלולים לחוות מידה מסוימת של מצוקה נפשית במהלך הצפייה בקטע מהסרט "הנאשמים" (Jaffe, Lensing & Kaplan, 1988). שני משתתפים, אשר דיווחו כי חוו תקיפה כלשהי בעברם, שוחררו מהמחקר, תוך קבלת נקודות הזיכוי. עם השלמת טופס ההסכמה, נאמר למשתתפים שהמחקר כרוך בשתי מטלות: הראשונה קשורה לדימויים מנטליים, והשנייה – לזיכרון.

מטלת הדימוי המודרך. מטלה זו תוכננה להטרים אינטראקציה חברתית – חיובית, שלילית או ניטרלית. מטלת הדימוי ניתנה באמצעות רשמקול וארכה חמש דקות. הנסיין הסביר לנבדק כיצד להפעיל את הרשמקול, ביקש מהנבדק ללחוץ על זמזם האינטרקום עם סיום ההליכים המוצגים בקלטת ועזב את החדר. עם הפעלת הרשמקול, הנבדק שמע קריין שהסביר שוב את מערך המחקר. מיד לאחר מכן, הקריין נתן הוראות להרפיה, על מנת להביא את כל הנבדקים למצב התחלתי של רגיעה, הנדרש לדימוי המודרך. בהמשך, בהתאם לתנאי הניסוי שהיו משובצים אליו, הנבדקים התבקשו להיזכר באחת משלוש הדמויות הבאות: אדם בעל משמעות עבורם שעזר להם רבות ומהווה מקור לתמיכה חיובית (תנאי אינטראקציה חיובית – 40 נבדקים), אדם אשר אכזב אותם עמוקות ובגד באמונם (תנאי אינטראקציה שלילית – 40 נבדקים) או אדם כלשהו שפגשו, אך הוא חסר משמעות רגשית עבורם (תנאי אינטראקציה ניטרלית – 40 נבדקים). לאחר שהונחו לבחור את הדמות המתאימה בהתאם לתנאי הניסוי שאליו הוקצו, הנבדקים התבקשו: (א) להרהר באופן מעמיק באדם זה; (ב) להעלות בזיכרונם את הדבר הבולט ביותר עבורם מסיטואציה שעירבה אדם זה; (ג) להיזכר כיצד סיטואציה זו גרמה להם להרגיש בקשר לעצמם; (ד) לדמיין את ההיבט הבולט ביותר בסיטואציה זו כאילו הם חווים אותו באותו הרגע. לאחר כל אחת מההוראות הללו ניתנו 45 שניות של שקט, שבמהלכן הנבדקים הונחו ליצור את הדימויים המנטליים המתאימים.

קטע מסרט קרבנות. לאחר תרגיל הדימוי, כל המשתתפים נלקחו לחדר סמוך, שבו הם צפו בקטע באורך של כשמונה דקות מתוך הסרט "הנאשמים" (Jaffe et al., 1988). בסצנה זו, השחקנית ג'ודי פוסטר מגלמת אישה צעירה המבלה במסבאה, שם היא מפלרטטת עם בחור ואז רוקדת אתו. האישה שתויה במקצת, והיא לבושה באופן פרובוקטיבי. לאחר ריקוד קצר עמה, הבחור נוהג כלפיה בתוקפנות מינית הולכת וגוברת, עד שלבסוף הוא משכיב אותה על מכונת משחקים ותוקף אותה מינית. האישה נאבקת בו בכל כוחה, אך ללא הצלחה. בזמן שהיא מותקפת, אנשים אחרים במסבאה מסתכלים על הנעשה באדישות או מעודדים את התוקף. איש אינו חש לעזרתה, על אף מצוקתה הניכרת לעין.

סצנה זו נבחרה למחקר הנוכחי, ונעשה בה שימוש במחקרים אחרים על האשמת הקרבן (Bohner, 2001; Emmers-Sommer, Triplett, Pauley, Hanzal & Rhea, 2005), מאחר שהיא מציגה קרבן שחפותו אינה נחרצת: מחד גיסא, האופן שבו היא לבושה, שותה אלכוהול ומפלרטטת נראים כתורמים למצב שאליו הגיעה; מאידך גיסא, היא אינה לבדה במסבאה, אלא בליווי חברה, הדמות שלה מוצגת כתמימה יותר מאשר מופקרת, וכשהיא מותקפת, היא מתנגדת באופן נחרץ וברור. החפות המוגבלת של הדמות בסרט זכתה לביסוס אמפירי במחקרו של בונהר, שבו צופים דירגו את הדמות **בעיקר** כחפה מפשע ואת התוקף **בעיקר** כאשם (Bohner, 2001). למטרת המחקר הנוכחי, סצנת התקיפה מ"הנאשמים" הציגה מצב שסביר שיאיים על אמונות בעולם צודק (דמות מעוררת אמפתיה המותקפת בברוטליות, כשמסביבה צופים שחלקם אדישים וחלקם אף שמחים לאידה), תוך שהוא מציג קרבן שחפותו אינה נחרצת (הופעה והתנהגות

מינית פרובוקטיביות), במידה שתאפשר לצופים להשתמש בהאשמת הקרבן על מנת להסיר את האיום על אמונותיהם אלו. ואכן, מחקרים הראו ששילוב של חפות ואשמה מגביר את הנטייה להאשים את הקרבן (Hazelbroek, Howells, 1994; Brems & Wagner, 2001; Johnson, Neol & Sutter-Hernandez, 2001; Day, 2001).

ערכת שאלונים. לאחר הצפייה בסצנת התקיפה, הטלוויזיה כובתה, והנבדקים התבקשו למלא ערכת שאלונים שכללה שיפוט של קרבן התקיפה, מצב רוח נוכחי ומספר שאלות לבדיקת תקפות המטלה (manipulation checks). להלן פירוט השאלונים, על פי סדר העברתם:

שאלון ייחוס אשמה לקרבן (Attribution of Victim Blame Questionnaire) (Bohner, 2001). מדד בעל 14 פריטים, הבוחן את הנטייה להאשים את הקרבן, באופן המותאם לדמות המוצגת בסרט "הנאשמים". פריטים לדוגמה: "הבחורה התנהגה בצורה בלתי אחראית" ו"הבחורה עודדה את התוקף בדרך כלשהי". הפריטים הוצגו בסולם ליקרט בעל שש דרגות, מ"מסכים בהחלט" ל"מתנגד בתוקף" ($\alpha=.82$).

שאלון מצב הרוח (Mood Rating Sheet). השאלון חובר לצורך המחקר ומולא לאחר סיום שאלון האשמת הקרבן. מטרתו הייתה למדוד את המידה שבה הנבדקים חשו מודאגים, נרגשים, עצבנים, רגועים, כועסים, עצובים ושמחים. שבעת הפריטים דורגו על סולם ליקרט בעל חמש דרגות, שנע מ"כלל לא" ועד "במידה רבה מאוד". השאלון שימש לזיהוי אפקטים של מצב הרוח שעשויים היו להשתנות בהתאם לתנאי הניסוי ($\alpha=.80$).

שאלון בדיקת מניפולציה מחקרית. השאלון חובר לצורך המחקר, ומטרתו הייתה לבחון את השפעת המניפולציות המחקריות. ששת הפריטים הראשונים בחנו את המידה שבה מטלות הדימוי המודרך והסרט היו נעימים וקלים לביצוע, את מידת הדמיון בין הסרטון לחוויות אישיות ואת מידת החשיבה על הדמות מהדימוי המודרך במהלך הצפייה בסרט. הפריטים הוצגו על סולם ליקרט בעל חמש דרגות, שנע מ"כלל לא" ועד "במידה רבה מאוד". שלושת הפריטים האחרונים בחנו את אופי הקשר בין הנבדקים לאדם שאותו דימוי ואת נכונותם לחדש או לשמר את הקשר עמו. מטרת השאלון הייתה להשיג מידע על הדמות מהדימוי המודרך ועל הקשר עמה נכון לזמן הבדיקה.

עם סיום מילוי ערכת השאלונים, המשתתפים עברו תדרוך מלא, וניתנה להם האפשרות לדון במחשבות או רגשות שקטע הסרט או מטלת הדימוי המודרך עוררו. לבסוף, הנסיין הודה לנבדקים על השתתפותם, העניק להם את נקודות הקרדיט ושיחררם.

תוצאות

בדיקות מניפולציה וניתוח מקדים

מטלת הדימוי המודרך. בהתאם למתוכנן, הקבוצות נבדלו ביניהן במידה שבה הן חשו שהמטלה היא בלתי נעימה ($F(2, 106)=29.75, p<.001$). מבחני פוסט-הוק הראו

שהנבדקים בתנאי של אינטראקציה חברתית חיובית חשו שמטלת הדימוי היא בלתי נעימה פחות ($M=1.63, SD=0.91$) מאשר אלו שביצעו את המטלה בתנאי של האינטראקציה החברתית השלילית ($M=3.06, SD=1.29, p<.001$).¹ הנבדקים בתנאי של האינטראקציה החברתית הניטרלית חשו גם הם שמטלת הדימוי בלתי נעימה פחות מאשר אלו שביצעו את המטלה בתנאי החברתי השלילי ($M=1.43, SD=0.59, p<.001$), אך לא נמצא הבדל בינם לבין הנבדקים בתנאי החברתי החיובי ($p=.27$). הקבוצות נבדלו ביניהן גם בהנעה שלהן לשמר את הקשר עם האדם שאותו דימו ($F(2, 105)=60.21, p<.001$). מבחני פוסט-הוק הראו שהנבדקים שהיו בתנאי החיובי היו בעלי הנעה גבוהה יותר לשמר את הקשר ($M=4.62, SD=0.79$) מאשר אלו שהיו בתנאי השלילי ($M=2.34, SD=1.12, p<.001$). המשתתפים שהיו בתנאי החברתי הניטרלי ($M=2.33, SD=1.10$) הביעו הנעה פחותה יחסית לאלו שהיו במצב החיובי ($p<.001$), אך לא נבדלו מאלו שהיו במצב השלילי ($p=.52$). יחדיו, תוצאות אלו מצביעות על כך שהמשתתפים מילאו אחר הוראות הדימוי כהלכה, ושהאפקט המנטלי של מטלת הדימוי פעל כמתוכנן.

מגדר. לא נמצא הבדל מגדרי בהאשמת הקרבן ($F(1, 108)=2.03, p=.16$).

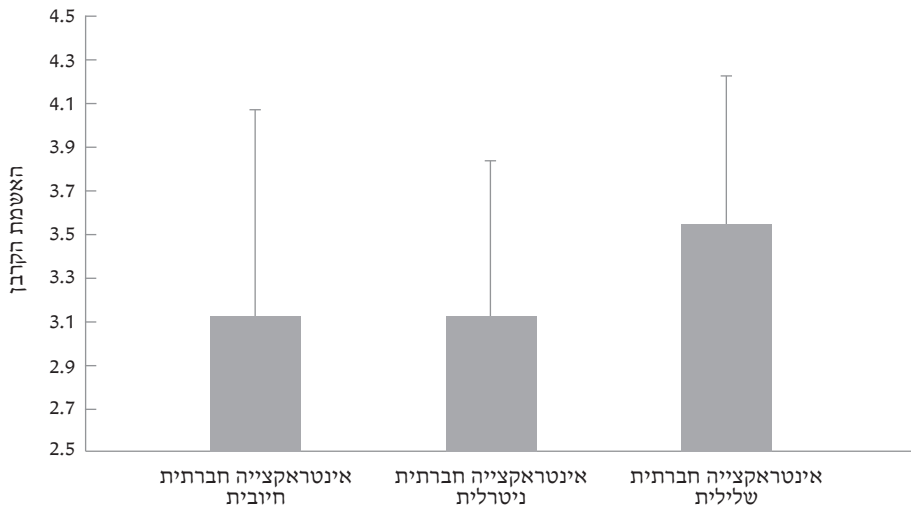
דירוגי הקרבן. אחת מהנחות היסוד של מחקר זה הייתה שקרבן האונס תיתפס **בעיקר** כחפה מפשע: מחד גיסא, אם היא הייתה נתפסת כחפה מפשע לגמרי, לא הייתה מתרחשת האשמה, ולא היה ניתן לבחון את השערות המחקר; מאידך גיסא, אם דמות המותקפת הייתה נתפסת כאשמה לחלוטין בתקיפה, הרי שאז היה סביר פחות שאמונות בעולם צודק תהיינה מאוימות. הציון הכולל של האשמת הקרבן (מעבר לשלושת תנאי המחקר) מצביע על כך שכפי שתוכנן, דמות האישה נתפסה **בעיקר** כחפה מפשע. על פני סולם ליקרט בעל שש דרגות (דירוג 1–3 מצביע על חפות מפשע, ודירוג 4–6 מצביע על אשמה), הדירוג הממוצע היה 3.26 (ס"ת=0.79), כלומר דירוג שהוא בקצה טווח החפות על סולם האשמה.

ניתוח מרכזי

השפעת האינטראקציה החברתית על האשמת הקרבן. כדי לבחון את השפעת האינטראקציה החברתית על האשמת הקרבן, בוצע ניתוח ANOVA חד-כיווני, אשר השווה את האשמת הקרבן על פי התנאים החברתיים השונים (חיובי, שלילי וניטרלי). התוצאה, המוצגת באיור 2, מראה אפקט עיקרי מובהק של אינטראקציה חברתית על האשמת הקרבן ($F(2, 117)=3.27, p<.05$). מבחני פוסט-הוק הצביעו על כך שתוצאה זו נבעה בעיקר מהאשמת קרבן מוגברת בקרב הנבדקים שהיו בתנאי השלילי ($M=3.46, SD=0.69$), אשר האשימו את הקרבן במובהק יותר מאשר אלו שהיו בתנאי החיובי ($M=3.03, SD=0.93, p=.05$), זאת בעוד הפער בין האשמת הקרבן מצדם לבין האשמתו מצד הנבדקים שחווי תנאי ניטרלי היה שולי ($M=3.07, SD=0.79, p=.09$). חווי התנאי החיובי וחווי התנאי הניטרלי לא נבדלו זה מזה בהאשמת הקרבן ($p=.97$).

1 בכל מבחני הפוסט-הוק היה שימוש במבחני Tukey לצורך השוואות מרובות.

איור 2: תמיכה חברתית והאשמת הקרבן (ניסוי א)

אמונות בעולם צודק והאשמת הקרבן. אמונות בעולם צודק (כפי שנמדדו קודם לכן בסקר הראשוני) ניבאו את האשמת הקרבן ($r(81) = .23, p < .05$). תוצאה זו תואמת למחקרים אחרים שהראו קשרים חיוביים בין אמונות בעולם צודק לבין ייחוס אשמה לקרבן (Foley & Pigott, 2000).

השפעות אינטראקטיביות של אינטראקציות חברתיות ואמונות בעולם צודק על האשמת הקרבן. על מנת לבחון, האם אמונות בעולם צודק ממתנות את ההשפעה של אינטראקציות חברתיות על האשמת הקרבן, נערכה רגרסיה רב-משתנית בצעדים עם משקולות בלתי שווים (לפי Aguinis, 2004). האינטראקציה הכוללת הייתה מובהקת במידה שולית ($F(5,76) = 1.94, p = .10$). עם זאת, אף אחד משני ניתוחי ההשוואות המתוכננים שמהם הורכב ניתוח זה (כלומר תנאי חיובי מול ניטרלי ושלילי ותנאי שלילי מול ניטרלי וחיובי) לא היה מובהק בפני עצמו ($ps > .10$). אי-לכך, נראה שלאינטראקציות חברתיות ולאמונות בעולם צודק השפעה עצמאית על האשמת הקרבן.

השפעות אינטראקטיביות של אינטראקציות חברתיות ומגדר על האשמת הקרבן. על מנת לבחון, האם מגדר ממתן את ההשפעה של אינטראקציות חברתיות על האשמת הקרבן, נערך ניתוח שונות דו-כיווני. לא נמצא קשר מובהק בין מגדר ואינטראקציות חברתיות על האשמת הקרבן ($F(2, 117) = 0.36, p = .78$).

מצב רוח. הסבר חלופי לתוצאות אלו הוא שההשפעה של אינטראקציות חברתיות על האשמה מקורה במשתנים חלופיים הקשורים למצב רוח, ולא בשינוי במשאבים פסיכו-חברתיים. למשל, מחקרים הצביעו כי מצב רוח יכול להשפיע על יכולת שיפוט חברתי (McFarland, White & Newth, 2003). ניתוחי שונות (ANCOVA) עם מצב רוח כמשתנה מפוקח (covariate) הצביעו על כך שהשפעת האינטראקציה החברתית נותרה מובהקת גם לאחר פיקוח על משתנה מצב הרוח ($F(2,104) = 3.55, p < .05$).

מבחני השוואה מתוכננים של הממוצעים המשוקללים (לפי Keppel, 1991) בחנו, האם ההבדלים בין הקבוצות נותרים בעינם גם לאחר הפיקוח על מצב רוח, והם אכן נותרו. נבדקים אשר דימו אינטראקציה חברתית חיובית האשימו את הקרבן פחות ($M_{adj}=3.14$, $SD=0.78$) מאשר נבדקים בתנאי החברתי השלילי ($M_{adj}=3.55$, $SD=0.78$) ($F(1,118)=5.42$, $p<.03$), ללא קשר למצב רוחם. הפיקוח על משתנה מצב הרוח הוביל גם להבדל מובהק בין התנאי של אינטראקציה חברתית ניטרלית ($M_{adj}=3.13$, $SD=0.78$) לתנאי השלילי ($F(1,118)=5.69$, $p<.03$). לא נמצא הבדל בין התנאים החיובי והניטרלי לאחר הפיקוח על מצב הרוח ($F(118)=.003$, $p=ns$). ניתוחים נוספים הראו שהמניפולציה של אינטראקציה חברתית לא השפיעה על מצב רוח ($F(2,106)=1.62$, $p=.20$), וחשוב במיוחד – מצב הרוח בפני עצמו לא היה קשור להאשמת הקרבן ($r(119)=-.10$, $p=.27$).

דיון

ניסוי א סיפק תמיכה ראשונית להשערה שמשאבים פסיכולוגיים משפיעים על האשמת הקרבן. כאמור, מחקר נרחב הצביע על כך שתמיכה חברתית מייצגת משאב נפשי משמעותי. בהתאם לכך, נבדקים שנזכרו בדמות מחייהם שסיפקה תמיכה חברתית חיובית (כלומר המשאב תוגבר) נטו להאשים את הקרבן פחות מאלו שנזכרו בדמות שפגעה ובגדה בהם משמעותית (כלומר המשאב צומצם). מעניין לציין שההשפעה של אינטראקציה חברתית על האשמת הקרבן הופיעה בעיקר בקרב נבדקים בתנאי השלילי שנזכרו בחוויה של בגידה. כאמור, נבדקים אלו נטו להאשמת הקרבן יותר מהנבדקים שנזכרו בדמות חברתית חיובית, וגם – לאחר הפיקוח על משתנה מצב רוח – יותר מאלו שנזכרו בדמות חברתית ניטרלית. נראה על כן ש**דלדול** משאב התמיכה, להבדיל מה**עצמתו**, הוא אשר משפיע על האשמת הקרבן, לפחות במערך המחקר הנוכחי. דפוס זה של תוצאות תואם את מחקרם של ניוסום ועמיתיו, שבו נמצא שההשפעה המזיקה של קשר חברתי שלילי גדולה יותר מההשפעה המיטיבה של תמיכה חברתית חיובית (Newsom et al., 2005).

הסבר אחר לדפוס התוצאות המתואר לעיל הוא האפשרות כי היזכרות באינטראקציה חברתית ניטרלית עשויה לשמש כמעין מקור של תמיכה חברתית חיובית. המטרה הניטרלית, אף שלא הייתה אדם אהוב או בלתי אהוב, הייתה אדם שהנבדק הכיר ופגש כדרך שגרה. האופי השגרתי והצפוי של מגעים אלו עשוי לייצג בפני עצמו מעין קרבה מרגיעה, המתגברת משאבים (Ackert & Church, 2009). אם אכן כך הדבר, אזי התנאי הניטרלי לא היה ניטרלי באמת, אלא חיובי. מחקר ב, המציג סוג אחר של בקרה ניטרלית, עשוי להעניק תמיכה נוספת לאופי ההשפעה היחסית של תגבור משאבים מול צמצומם על האשמת הקרבן.

בעיה אפשרית נוספת במחקר א היא שתפעול חוויית הבגידה ששימש להטרמת התנאי החברתי השלילי עלול להיות קשור לבגידה שממנה סבלה הדמות בסצנה מהסרט. ייתכן שהבגידה בקרבן על ידי התוקף ועל ידי לקוחות המסבאה, שגילו אדישות למצוקתה הברורה, נגעה בעצב חשוף אצל הנבדק הנבגד בתנאי השלילי וגרמה לו

לנסות להרחיק עצמו פסיכולוגית מהקרבן על ידי האשמתו. הסבר חלופי זה אינו מנותק לגמרי מההסבר של צמצום משאבים כמקור להאשמת הקרבן. עם זאת, הוא מובחן ממנו במידה המצדיקה רפליקציה של הניסוי באופן כזה שתפעול המשאבים יהיה קשור במידה פחותה לתקיפה שהנבדקים צופים בה.

ניסוי ב: ערך עצמי, אמונות בעולם צודק והאשמת הקרבן

ערך עצמי (state self esteem), המוגדר כ"צורך של היחיד להרגיש מוערך ומקובל על ידי אחרים, לחוש בעל יכולות ושליטה, ולהשפיע באופן משמעותי על האחר" (Koivula, Hassmen & Fallby, 2002, p.867), מייצג משאב פסיכולוגי חשוב. עליות וירידות בערך עצמי משפיעות על יכולתו של היחיד להתמודד עם סביבתו באופן יעיל ומסתגל (Hong, Adams & Lilly, 2012). כך למשל, תגבור של ערך עצמי נקשר לדימוי גופני חיובי יותר, צריכת אלכוהול מופחתת, יכולת גבוהה יותר לאמפתיה וסלחנות ועוד (Bucchianeri & Corning, 2012; Cerully & Klein, 2012; Exline & Zell, 2009). להבדיל מהערכה עצמית (trait self-esteem), המוגדרת כ"חוויה משמעותית ויציבה של קבלה עצמית, אהבה והערכה לעצמי" (Koivula et al., 2002, p. 867), והנחשבת כמדד תכונתי יציב למדי, ערך עצמי, כמדד מצבי, מגיב למצבי היום ויום ולתפעול מעבדתי (McQueen & William, 2006). מאחר שערך עצמי הוא משאב חשוב, והוא נתון לשינויים מצביים, ההשערה הייתה שתגבור הערך העצמי יפחית את האשמת הקרבן, ושצמצום הערך העצמי יגביר את האשמתו. השערה זו נבחנה בניסוי ב.

הרעיון שעמד אפוא בבסיס הניסוי הוא שאם ערך עצמי אכן ישפיע כמשוער על האשמת הקרבן, אזי השערת המשאבים, שנבחנה ונתמכה בניסוי א, תקבל אישוש נוסף. ערך עצמי (כפי שהוא מוצג בניסוי הנוכחי) אינו קשור לחוויות של בגידה והיעדר תמיכה, העלולות להתעורר עקב צפייה בסרטון האשמת הקרבן. יתר על כן, ניתן ליצור הגדרה אופרציונלית של ערך עצמי באופן שיספק תנאי ניטרלי אמתי יותר, וכך יאפשר הדגמה טובה יותר של התרומה היחסית של משאבים מתוגברים, לעומת משאבים מצומצמים, מכפי שניתן היה לעשות בניסוי א. לסיכום, ניסוי ב ניסה לשחזר את השפעת המשאב על האשמת הקרבן שהושגה בניסוי א, תוך שימוש במשאב שונה. באופן זה, הניסוי התייחס להסברים חלופיים, שניסוי א הותיר ללא מענה.

שיטה

הנבדקים

110 סטודנטים לתואר ראשון (61% נשים) השתתפו לצורך קבלת קרדיט למחקר. הגיל הממוצע של המדגם היה 20.3 (ס"ת 2.60) והפיזור האתני היה על פי הפירוט הבא: 15.7% משתתפים ממוצא אפרו-אמריקני, 19% ממוצא אסייתי, 18.1% ממוצא היספני, 5% ממוצא מזרח תיכוני, 18.2% ממוצא אירופי ו-12.4% ממוצא אתני אחר. 11.6% לא השיבו לשאלה על מוצאם. נבדקים שהשתתפו בניסוי א לא הורשו להשתתף בניסוי זה, וגם נבדקים שחוו בעבר תקיפה מכל סוג שהוא לא שותפו, למניעת מצוקה רגשית.

כלים והליך הניסוי

א. סקר ראשוני (pre-screening)

נוסף על מילוי "סולם רב-ממדי של אמונות בעולם צודק" ($\alpha=.81$), כבניסוי א, המשתתפים ענו גם על "סולם הערכה עצמית של רוזנברג" (Rosenberg, 1965), הנחשב עד היום לאחד מהסולמות השכיחים ביותר למדידת הערכה עצמית תכונתית (Huang & Dong, 2012; Mullen, Gothe & McAuley, 2013). הסולם אומד את מידת ההערכה הכללית שיש ליחיד כלפי יכולותיו וכישוריו באמצעות עשרה פריטים, המוצגים על סולם ליקרט בן ארבע דרגות, ונע מ"מסכים בהחלט" ל"מתנגד בתוקף". פריטים לדוגמה: "אני מרגיש כי יש לי מספר תכונות חיוביות"; "אני מסוגל לבצע מטלות טוב כמו אחרים" ($\alpha=.87$).

ב. מחקר המעבדה

מחקר ב כלל רבים מההליכים שיושמו במחקר א. גם במחקר זה הוקפד כי משתתפים שחוו בעבר תקיפה כלשהי לא ישתתפו בניסוי. שני המחקרים כללו את סיפור הכיסוי בנוגע לזיכרון, מטלת דימוי מודרך שקדמה לצפייה בסצנת התקיפה המינית מהסרט "הנאשמים" (Jaffe et al., 1988), שאלון בנוגע לתגובת הנבדקים לקרבן ושאלוני המשך, שכללו בדיקות מניפולציה, מדדי מצב רוח ומידע דמוגרפי בסיסי. עם זאת, בעוד שבניסוי א תופעלה אינטראקציה חברתית, בניסוי ב, המשאב שתופעל היה ערך עצמי.

מניפולציה בערך עצמי. מניפולציה זו מבוססת על פרדיגמה שהוצגה על ידי כהן, ארונסון וסטיל, ומטרתה להעצים, להפחית או להותיר ללא שינוי, באופן זמני, את תחושת הערך העצמי של הנבדקים (Cohen, Aronson & Steele, 2000). המניפולציה הועברה באמצעות מטלת דימוי מודרך שבה הנבדקים העלו דימויים וזיכרונות הנוגעים להישג אקדמי או בין-אישי (ערך עצמי מתוגבר – 36 נבדקים), לכישלון אקדמי או בין-אישי (ערך עצמי מופחת – 35 נבדקים) או לצעדים הכרוכים בכביסת בגדים (ערך עצמי ניטרלי – 39 נבדקים). תחומי האקדמיה והיחסים הבין-אישיים נבחרו על בסיס דירוג של תחומי ערך עצמי (על בסיס Harber, 1995), שבוצע טרם הניסוי בקרב 189 נבדקים מתוך מאגר הנבדקים המחלקתי. שני הערכים שדורגו בראש הסולם נבחרו כדי לפקח על משתנים חלופיים שנבעו משימוש בתחום ערך עצמי יחיד ספציפי. מערך מחקרי זה של מניפולציה בערך עצמי יושם בעבר ביעילות במחקרים שונים (Critcher, Dunning & Armor, 2010; Ward, Atkins, Lepper & Ross, 2011). לסיכום, הנבדקים הוקצו באקראי לחמישה תנאים של ערך עצמי: ערך עצמי אקדמי מוגבר, ערך עצמי בין-אישי מוגבר, ערך עצמי אקדמי מופחת, ערך עצמי בין-אישי מופחת וערך עצמי ניטרלי. לא היו צפויים להימצא הבדלים בין תנאי הערך העצמי המוגברים לבין עצמם וכן בין תנאי הערך העצמי המופחתים לבין עצמם, כך שהצפייה הייתה לקבל שלושה תנאים כלליים: ערך עצמי מוגבר, ערך עצמי מופחת וערך עצמי ניטרלי. בהתאם לתוצאה צפויה זו, ניתוח שונות חד-כיווני ANOVA שהשווה את האשמת הקרבן בשתי הגרסאות של ערך עצמי מוגבר (אקדמי ובין-אישי) וערך עצמי מופחת (אקדמי ובין-אישי), לא מצא השפעה של אף של אחד מהתנאים על האשמת הקרבן

(מוגבר: $F(1,35)=0.30$, $p=.58$; מופחת: $F(1,34)=1.04$, $p=.31$). אי-לכך, תנאי הצלחה אקדמית והצלחה בין-אישית אוחדו לתנאי כללי של "ערך עצמי מוגבר" ותנאי כישלון אקדמי וכישלון בין-אישית אוחדו לתנאי כללי של "ערך עצמי מופחת". כל ניתוחי ההמשך חושבו בהתייחס לתנאים כוללניים אלו.

ההוראות לביצוע מטלת הדימוי המודרך של ערך עצמי, משך המטלה (חמש דקות) והפורמט שלה היו דומים למטלת הדימוי המודרך בניסוי א. עם סיום מטלת הדימוי, הנבדקים צפו בסצנת התקיפה המינית מהסרט "הנאשמים", כפי שנעשה בניסוי א.

ג. מדדי תוצאה ושאלוני המשך

בניסוי א, תגובות הנבדקים לתקיפה המינית נמדדו באמצעות שאלון ייחוס האשמה לקרבן (Bohner, 2001) ($\alpha=.84$). בהמשך, הנבדקים מילאו את שאלוני מצב הרוח ובדיקת המניפולציה המחקרית, ששימשו גם במחקר א. נוסף למדדים אלו, נכלל בניסוי מדד חדש – "סולם ערך עצמי מצבי" (Heatherton & Polivy, 1991), במטרה לקבוע, האם המניפולציה בערך העצמי אכן גרמה לשינוי הרצוי בערך העצמי של הנבדקים. שאלון זה בוחן הערכה עכשווית של ערך עצמי, ונעשה בו שימוש נרחב במדידת תחושות הנבדק כלפי עצמו בעת מילוי השאלון (Yang & Yao, 2011; Salimi & Honar, 2009). פריטים לדוגמה: "אני חש נחות מאחרים ברגע זה"; "אני חש סיפוק ממראה הגוף שלי עכשיו". 20 הפריטים בשאלון מוצגים על סולם ליקרט בן חמש דרגות, הנע מ"כלל לא" ועד "לחלוטין" ($\alpha=.89$).

עם סיום מילוי מדדים אלו, הנבדקים תודרכו באופן מלא בנוגע לאופי הניסוי ומערכו ונשאלו על תגובות רגשיות שונות מהמחקר. לאחר מתן נקודות הקרדיט הודינו לנבדקים, והם שוחררו.

תוצאות

מטלת הדימוי המודרך. מספר ניתוחים בוצעו לבדיקת יעילות המניפולציה על הערך העצמי: ראשית, נערך ניתוח שונות חד-כיווני ANOVA שהשווה את הערך העצמי המצבי של הנבדקים בתנאי ערך עצמי מוגבר, מופחת וניטרלי. התוצאות הראו אפקט עיקרי מובהק על ערך עצמי מצבי ($F(2,100)=2.98$, $p<.05$). מבחני פוסט-הוק הראו שהנבדקים בתנאי של ערך עצמי מוגבר דיווחו על ערך עצמי גבוה יותר ($M=3.53$, $SD=0.64$) מאשר הנבדקים בתנאי ערך עצמי מופחת ($M=3.88$, $SD=0.49$); שנית, ניתוח שונות חד-כיווני ANOVA להשוואת מידת הנעימות של מטלת הדימוי המודרך על פני תנאי הניסוי השונים היה מובהק ($F(2,105)=25.84$, $p<.001$). מבחן פוסט-הוק הראה שעבור הנבדקים בתנאי של ערך עצמי מוגבר מטלת הדימוי הייתה נעימה יותר ($M=3.69$, $SD=1.03$) מאשר עבור הנבדקים בתנאי המופחת ($M=2.02$, $SD=1.06$) ($p<.001$). תוצאות אלו מצביעות על כך שהנבדקים מילאו אחר ההוראות מטלת הדימוי כהלכה, ושהאפקט של מטלת הדימוי פעל כמתוכנן. שינויים במצב רוח סיפקו מדד נוסף להערכת המניפולציה בערך עצמי. ניתוח שונות חד-כיווני

ANOVA הצביע על כך שהמניפולציה השפיעה באופן מובהק על מצב רוחם של הנבדקים ($F(2,105)=10.56, p<.001$). מבחני פוסט-הוק הראו שהנבדקים בתנאי של ערך עצמי מוגבר דיווחו על מצב רוח חיובי יותר ($M=3.34, SD=0.69$) מאשר הנבדקים בתנאי המופחת ($p<.01$) ($M=2.79, SD=0.7$). דירוגי מצב רוח של הנבדקים בתנאי ערך עצמי ניטרלי מוקמו כצפוי באמצע, בין שתי הקבוצות ($M=3.01, SD=0.65$). עם זאת, דירוגי מצב הרוח של הנבדקים בתנאי ערך עצמי ניטרלי לא נבדלו באופן מובהק מדירוגי הנבדקים בתנאי המוגבר ($p=.33$) ובתנאי המופחת ($p=.25$). נראה שתנאי הערך העצמי השפיעו על מצב רוח בהתחשב במידת הנעימות של המטלה: נמצא מתאם שלילי גבוה בין מצב הרוח לבין מידת אי-נעימות המטלה ($r(108)=-.48, p<.001$), כלומר ככל שמטלת הדימוי דווחה כבלתי נעימה במידה רבה יותר, כך מצב הרוח היה ירוד יותר. כשמשנתנה נעימות המטלה פוקח סטטיסטית, ההבדל במצב הרוח בין הקבוצות איבד את מובהקותו ($F(2,104)=1.56, p=.22$). ממצא זה מצביע על כך שהאפקט של מצב רוח נובע מהחווייה ההדוניסטית בתנאי הערך העצמי, ושמצב מצב רוח היה רגיש בהתאם. לסיכום, נראה שהמניפולציה הקצרה בערך עצמי הביאה לתוצאות הצפויות: נבדקים בתנאי של ערך עצמי מוגבר נהנו מרמות גבוהות יותר של הערכה עצמית וממצב רוח משופר וסברו שמטלת הדימוי הייתה נעימה יותר מאשר נבדקים בתנאי של ערך עצמי מופחת. ציוני התנאי הניטרלי מוקמו בכל המדדים בין שני התנאים האחרים.

מגדר. לא נמצא הבדל מגדרי בהאשמת הקרבן ($F(1,105)=0.28, p=.59$).

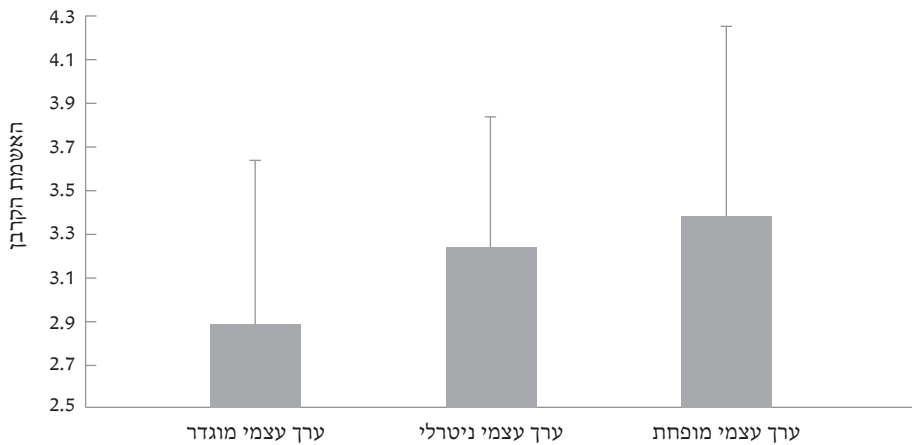
דירוגי הקרבן. בדומה לניסוי א, דירוגי קרבן התקיפה הצביעו על כך שהדמות נתפסה **בעיקר**, אך לא לגמרי, כחפה מפשע ($M=3.16, SD=0.79$). אי-לכך, נראה שוב שסצנה זו מעלה מצב המאיים על אמונות בעולם צודק, ובו בזמן – מספקת הזדמנות לשחזרן באמצעות האשמת הקרבן.

ניתוח מרכזי

השפעת הערך העצמי על האשמת הקרבן. ניתוח שונות חד-כיווני ANOVA השווה את האשמת הקרבן על פני תנאי הערך העצמי השונים (מוגבר, מופחת, ניטרלי). התוצאה, המוצגת באיור 3, מראה אפקט עיקרי מובהק של ערך עצמי על האשמת הקרבן ($F(2,105)=3.64, p<.05$). מבחני פוסט-הוק הראו שהנבדקים בתנאי של ערך עצמי מוגבר האשימו את הקרבן פחות ($M=2.87, SD=0.78$) מהנבדקים בתנאי הערך העצמי המופחת ($M=3.35, SD=0.91$). לא נמצא הבדל בין שתי קבוצות אלו לבין תנאי ערך עצמי ניטרלי ($M=3.25, SD=0.58, ps>.10$).

אמונות בעולם צודק והאשמת הקרבן. בניסוי ב לא נמצא קשר בין אמונות בעולם צודק לבין האשמת הקרבן ($r(83)=-.13, p=.25$). אפקט זה שונה מהמתאם החיובי והמובהק שנמצא בניסוי א. סקירתם של הפר ובג העלתה שהקשר בין דיווח עצמי של אמונות בעולם צודק לבין האשמת הקרבן הוא בלתי עקיב (Hafer & Begue, 2005), ונראה שהתוצאות במחקר הנוכחי תומכות בכך.

איור 3: ערך עצמי והאשמת הקרבן (ניסוי ב)

השפעות אינטראקטיביות של ערך עצמי ואמונות בעולם צודק על האשמת הקרבן. על מנת לבחון, האם אמונות בעולם צודק ממתנות את ההשפעה של ערך עצמי על האשמת הקרבן, נערכה רגרסיה רב-משתנית בצעדים עם משקולות בלתי שווים (לפי Aguinis, 2004). האינטראקציה בין אמונות בעולם צודק לבין המניפולציה על המשאב לא הייתה מובהקת ($F(5, 77)=1.81, p=.12$), ונוסף על כך, אף אחד משני ניתוחי ההשוואות המתוכננים שמהם הורכב ניתוח זה (כלומר תנאי מוגבר מול תנאי מופחת ותנאי ניטרלי ותנאי מופחת מול תנאי מוגבר ותנאי ניטרלי) לא הייתה מובהקת ($p>.45$). תוצאה זו זהה לתוצאה בניסוי א, והיא מצביעה על כך שלתפעול משאבים יש אפקט עצמאי על האשמת הקרבן.

השפעות אינטראקטיביות של ערך עצמי ומגדר על האשמת הקרבן. על מנת לבחון, האם מגדר מממן את ההשפעה של ערך עצמי על האשמת הקרבן, נערך ניתוח שונות דו-כיווני. לא נמצא קשר מובהק בין מגדר וערך עצמי על האשמת הקרבן ($F(2, 105)=2.35, p=.1$). תוצאה זו זהה לתוצאה בניסוי א, והיא מצביעה על כך שלתפעול משאבים אפקט עצמאי על האשמת הקרבן.

מצב רוח. על מנת לפסול הסבר חלופי שעל פיו ההבדלים בהאשמת הקרבן שהודגמו על ידי תנאי הניסוי נבעו משינויים במצב רוח שנגרמו עקב המניפולציה בערך עצמי, נערך ניתוח שונות (ANCOVA), שהשווה את האשמת הקרבן בשלושת קבוצות הניסויים, כשמצב רוח הוא משתנה מפקח (covariate). תוצאות הניתוח הצביעו על כך שהאפקט של הערך העצמי על האשמת הקרבן נותר מובהק גם לאחר הפיקוח על מצב רוח ($F(2, 103)=3.38, p<.05$). מבחני השוואה מתוכננים של הממוצעים המשוקללים (לפי Keppel, 1991), הראו שגם לאחר הפיקוח על מצב רוח, נבדקים בתנאי המוגבר האשימו את הקרבן פחות ($Madj.=2.88, SD=0.77$) מאשר אלו בתנאי המופחת.

נבדקו גם מבדקים בתנאי ללא השינוי ($(F(1,102)=4.65, p<.05)$ ($Madj.=3.28, SD=0.79$), $(F(1,102)=5.59, p<.03)$ ($Madj.=3.32, SD=0.82$). נבדקים בתנאי הערך העצמי המוגבר אך התנאי של ערך עצמי ניטרלי לא נבדל מהתנאי השלילי ($(F(1,102)=0.05, p=ns)$. ניתוח נוסף הראה, בדומה לניסוי א, שמצב רוח לבדו אינו מנבא את האשמת הקרבן ($(F(1,105)=1.79, p=.18)$).

דיון

ניסוי ב העניק תמיכה נוספת להשערה שמשאבים פסיכולוגיים מתפעלים את האשמת הקרבן. משתתפים שערכם העצמי תוגבר האשימו את הקרבן פחות מאלו שערכם העצמי הופחת. אף שמצב הרוח הושפע מהמניפולציה בערך עצמי, ההשפעה של ערך עצמי על האשמה נותרה בעינה גם לאחר הפיקוח הסטטיסטי על מצב רוח. היעדר השפעה של מצב רוח בניסוי זה, בדומה לממצאי ניסוי א, מעיד בבירור על כך שהשערת המשאבים אינה מושפעת ממשתנים חלופיים הקשורים למצב רוח.

יכולתו של ערך עצמי מתוגבר לצמצם את האשמת הקרבן חשובה משני טעמים: ראשית, שוחזרה השפעתם של משאבים נפשיים על האשמת הקרבן, כפי שהודגם בניסוי א, תוך שימוש במשאב מסוג אחר לגמרי (ערך עצמי במקום תמיכה חברתית). באמצעות הרחבת טווח המשאבים המתפעלים את האשמת הקרבן, ניסוי ב התייחס להסברים החלופיים העיקריים לממצאיו של ניסוי א. כך, בעוד שהיזכרות בחוויות נבגדות (אינטראקציה חברתית שלילית) עלולה הייתה להוביל להזדהות יתר בלתי נעימה עם הקרבן בסרט "הנאשמים", בניסוי הנוכחי משאבים צומצמו לא על ידי היזכרות בנבגדות, אלא על ידי היזכרות בכישלון אישי אקדמי או בכישלון בין-אישי, ובכל זאת הובילו לתוצאות האמורות. כמו כן, שוב בשונה מניסוי א, ניסוי ב הציג תנאי ניטרלי אשר ככל הנראה רחוק מתנאי התגבור או הפחתה של ערך עצמי (כביטת בגדים).

ניסוי ב חשוב גם מאחר שהוא הרחיב את ההשפעה של ערך עצמי לתחומים של תפיסה חברתית ושיפוט חברתי. מחקרים קודמים הראו שאנשים בעלי ערך עצמי מוגבר הם בעלי סיכויים קטנים יותר לנקוט עיבוד מידע הגנתי (Dijkstra, 2012), להסיט את תשומת לבם ממידע הנתפס על ידם כמאיים על בריאותם הפיזית (Pavey & Sparks, 2012) או לבטל כלאחר יד השקפות המנוגדות לדעותיהם (Cohen et al., 2000). המסקנה המשותפת למחקרים אלו היא שערך עצמי מפחית את התלות במנגנוני הגנה פסיכולוגיים המקהים את תשומת הלב למידע שנתפס כמאיים. תוצאות המחקר הנוכחי תואמות דפוס זה. צפייה באדם ההופך לקרבן על לא עוול בכפו היא חוויה מאיימת, ואי-לכך, האשמת הקרבן מקטינה את החוויה. ניסוי ב הראה שהשימוש בטקטיקה זו היה נמוך יותר בקרב הנבדקים שערכם העצמי תוגבר.

ניסוי ב התייחס גם לשאלה, האם האשמת הקרבן מושפעת יותר מצמצום של משאבים או מתגבורם. תוצאות ניסוי א לא היו חד-משמעיות בנושא זה, מאחר שתנאי האינטראקציה החברתית הניטרלית, שלא נבדל בתוצאותיו מהתנאי החיובי

ברמת האשמת הקרבן, עשוי היה למעשה להיות חיובי יותר מניטרלי. בניסוי ב, הסיכון שהתנאי הניטרלי (היזכרות בשלבי כביסת בגדים) ישפיע על ערך עצמי היה קטן, ובדיקות המניפולציה (מצב רוח, ערך עצמי מצבי ונעימות המטלה) אכן איששו את ההנחה. בהנחה שהתנאי הניטרלי בניסוי ב אכן ייצג תנאי ניטרלי אמתי יותר, נראה שהיכולת של ערך עצמי מתגבר להפחית את האשמת הקרבן, משמעותית יותר מהיכולת של ערך עצמי מופחת להגביר את האשמתו (ראו איור 2). עם זאת, שתי הקבוצות הללו לא נבדלו בתנאי הניטרלי, אף שנבדלו זו מזו. בהתייחס להבדל בתוצאות שני הניסויים, ניתן לשער כי מצבת המשאבים היא דינמית עבור רוב האנשים, וייתכן שההשפעה של תגבור מול צמצום היא יחסית למצבם הזמני של המשאבים ולזמינותם. אי-לכך, הדבר מחייב מחקרים נוספים.

אמונות בעולם צודק. בדומה לניסוי א, הבדלים אינדיווידואליים באמונות בעולם צודק לא תיווכו בקשר בין שינויים זמניים במשאבים נפשיים לבין האשמת הקרבן. למעשה, בניסוי ב, להבדיל מניסוי א, אמונות בעולם צודק כשלעצמן לא היו קשורות להאשמת הקרבן. היעדר ההשפעה של אמונות אלו תואם סקירות ספרותיות המצביעות על קשר בלתי עקיב בין אמונות בעולם צודק להאשמה (Hafer & Begue, 2005). אי-לכך, בעוד שנראה כי להבדלים תכונתיים באמונות בעולם צודק יש קשר בלתי יציב להאשמת הקרבן, להבדלים מצביים במשאבים נפשיים, כגון תמיכה חברתית וערך עצמי, יש השפעה עקיבה יותר על האשמה.

דין כללי

האשמת הקרבן גובה מחירים אישיים וחברתיים כבדים. עבור הקרבנות מדובר בפגיעה כפולה – בתחילה על ידי התוקפים, ולאחר מכן – על ידי המאשימים אותם באחריות לתקיפתם. הפגיעה גדולה עוד יותר כשהמאשימים הם בני משפחה, חברים ומקורות תמיכה אחרים, שתפקידם בסיוע לקרבן הוא מכריע. על מנת להימנע מביקורת, קרבנות רבים בוחרים שלא לשתף אחרים במה שאירע להם או שלא לדווח על כך, פשעים חמורים אינם נחקרים, ועבריינים מסוכנים חופשיים להכות שוב ושוב.

האם ניתן למנוע את האשמת הקרבן? תוצאות המחקר הנוכחי תומכות באפשרות זו. תאוריות משאבים פסיכולוגיים (למשל Baltes & Baltes, 1990; Hobfoll, 2001), טוענות שהתמודדותם של אנשים עם אתגרי חיים תלויה מאד במשאביהם, ועל כן ייתו לתגברם אוטומטית אם יחוו מאוימים. על פי הנחה זו, צפייה באנשים חפים מפשע הנופלים קרבן ליחס בלתי הוגן מאיימת על משאב חשוב – האמונה בעולם צודק ומוכן כהלכה (Dalbert, 2001). דרך אחת להגיב לאיום זה על משאבים היא להאשים את הקרבן (Kogut, 2011), ובכך להשיב לכאורה את הסדר על כנו. עם זאת, מאחר שמשאבים הם ברי חליפין, תגבור משאב אחד עשוי להפחית את הצורך בהשבת אחר (Baltes & Dickson, 2001). אי-לכך, הנטייה להאשים עשויה להתעצם או להצטמצם בהתאם לזמינותם של משאבים אישיים חלופיים.

המחקר הנוכחי בחן ואישש רעיונות אלה באמצעות תפעול שני סוגי משאבים: תמיכה חברתית וערך עצמי. ניסוי א הראה שההאשמה הייתה הנמוכה ביותר בקרב הנבדקים שחוו הטרמה של אינטראקצייה חברתית חיובית, וגבוהה ביותר בקרב אלו שחוו הטרמה של אינטראקצייה חברתית שלילית; ניסוי ב הראה שההאשמה הייתה הנמוכה ביותר בקרב נבדקים שערכם העצמי תוגבר, וגבוהה ביותר בקרב אלו שערכם העצמי צומצם. יחד, תוצאות אלו מעידות שהאשמת הקרבן עשויה להיות מושפעת ממצבים זמניים ונשלטים. ההשפעה של התערבויות קצרות ומרומזות יחסית – היזכרות פשוטה באינטראקציות חברתיות מהעבר (ניסוי א) או במצבי הצלחה או כישלון אישיים (ניסוי ב) – מעידה כי הנטייה להאשים אינה בהכרח מנגנון הגנה פסיכולוגי בלתי נמנע, אלא תופעה הניתנת למיגור בתנאים המתאימים.

נוסף על כך, התוצאות מרחיבות את תאוריית המשאבים הנפשיים לתחומי התפיסה והשיפוט החברתיים. מחקרים קודמים הראו שערך עצמי מוגבר מצמצם את התלות במנגנוני הגנה פסיכולוגיים המסיטים מהתודעה מידע אשר נתפס כמאיים. תוצאות המחקר הנוכחי תואמות דפוס זה, בהצביען על כך שהיכולת להישען על תחושת ערך מתוגבר מסייעת לאנשים לתפוס ולשפוט את מצבם החברתי ביתר דיוק ומתוך הגנתיות פחותה. נוסף לכך, בעוד שמגוון מחקרים הצביעו על השפעתה המיטיבה של אינטראקצייה חברתית חיובית והשפעתה המזיקה של אינטראקצייה שלילית (Gottlieb & Bergen, 2010), למיטב ידיעתי, אין בנמצא מחקר קודם הקושר בין אינטראקציות חברתיות לבין הדרך שבה אנו מפרשים את המציאות החברתית שלנו. המחקר הנוכחי עשוי לסייע לפיתוח אפיק מחקרי זה.

אמונות בעולם צודק והאשמת הקרבן

בהתאם למחקר הנרחב על אודות אמונות בעולם צודק והאשמת הקרבן (ראו Hafer & Begue, 2005), נרָאָה חשוב למדוד במחקר הנוכחי אמונות בעולם צודק, אף כי לא הייתה עמדה אפריורית באשר לאופייה הצפוי של האינטראקצייה בין האמונות בעולם לבין השפעת המשאבים. בעוד שבניסוי א נמצא קשר חיובי בין אמונות בעולם צודק לבין האשמת הקרבן, בניסוי ב לא נמצא קשר זה. יתר על כן, בשני הניסויים, האמונות בעולם צודק לא תיווכו בין המשאבים הנפשיים לבין האשמת הקרבן. ההשפעה הבלתי עקיבה של אמונות בעולם צודק על האשמה במחקר הנוכחי משקפת בעיה כללית, כרונית, במאמץ לקשור מדדים מפורשים של אמונות בעולם צודק להאשמה. סקירת ספרות נרחבת בנושא הבחינה בהבדלים מהותיים באופרציונליזציה של המבנה התאורטי, המקשים על פירוש התוצאות במחקרים השונים ועל השוואה ביניהם (Hafer & Begue, 2005). ייתכן שחוסר העקיבות נובע בחלקו מהעובדה שאמונות בעולם צודק, כמו הנחות יסוד אחרות על העולם, אינן מודעות (Wilson & Darke, 2012), ועל כן אינן נגישות למדדי דיווח עצמי. לחלופין, ייתכן שאנשים מודעים לאמונות שלהם בעולם צודק רק כאשר הן מאותגרות, ומודעות זו עצמה נחוות כעוררות שלילית דיסוננטית, במקום כהכרה מפורשת באמונה מאוימת.

הסבר נוסף להשפעה הבלתי עקיבה של אמונות בעולם צודק על האשמת הקרבן במחקר הנוכחי, כמו גם במחקרים אחרים, עשוי להימצא במחקר עדכני יותר, המבחין בין אמונות בעולם צודק כלפי העצמי (JWB-Self) לבין אמונות בעולם צודק כלפי האחר (JWB-Others) (Lipkus, Dalbert & Siegler, 1996). על פי הבחנה זו, אמונות בעולם צודק הן מבנה רב-ממדי, המורכב מעמדות שונות שאנשים מחזיקים כלפי עצמם מול אמונות כלפי האחרים סביבם. ואכן, מחקרים בנושא תמכו בהבניה זו; לדוגמה, אמונות בעולם צודק כלפי העצמי נמצאו קשורות לרמות גבוהות יותר של אפקט חיובי, שביעות רצון מהחיים (Lipkus et al., 1996) ותחושת מטרה בחיים (Dzuka & Dalbert, 2003) ולרמות נמוכות יותר של דחק ודיכאון (Be`gue & Bastounis, 2002). לעומת זאת, אמונות בעולם צודק כלפי האחר נמצאו קשורות לדעות קדומות כלפי קשישים ועניים (Be`gue & Bastounis, 2003; Sutton & Douglas, 2005), לנטייה אלטרואיסטית מופחתת (Be`gue, Charmoillaux, Cochet, Cury & De Suremain, 2008) ואף לצורך מוגבר בנקמה לאחר אסון ה-11 בספטמבר (Kaiser, Vick & Major, 2004). ממצאים אלו מרמזים כי בעוד שאמונות בעולם צודק המכוונות כלפי האחר מהוות גורם סיכון לקשרים חברתיים שליליים, אמונות כלפי העצמי מהוות, להבדיל, גורם מגן הקשור לבריאות נפשית ולרווחה נפשית (Be`gue & Muller, 2006). מאחר שבמחקר הנוכחי נבחנו אמונות בעולם צודק כמדד גלובלי, יש לבחון במחקר עתידי את היכולת של משאבים נפשיים לתווך בקשר בין אמונות בעולם צודק לבין האשמת הקרבן, בעוד הראשונות מוגדרות ונמדדות כמבנה רב-ממדי.

מגדר והאשמת הקרבן

חוקרים רבים בחנו את התפקיד שממלא מגדר בהאשמת הקרבן (Grubb & Turner, 2012), אולם מחקריהם הניבו תוצאות בלתי עקיבות. אף שרוב המחקרים הראו שנשים נוטות להאשים פחות מגברים (Stahl, Eek & Kazemi, 2010), אחרים לא מצאו כל קשר בין מגדר להאשמה (Locke, 1999). המחקר הנוכחי לא מצא השפעה ישירה של מגדר על האשמה או השפעות אינטראקטיביות של מגדר ומשאבים על האשמה. אי-לכך, נראה שמשאבים מהווים מנבא אמין יותר של האשמה מאשר מגדר, לפחות כשהקרבן היא אישה.

מגבלות המחקר והצעות למחקר עתידי

המחקר הנוכחי מהווה חקירה ראשונית של השפעת משאבים על האשמת הקרבן, ואי-לכך הוא לוקה בכמה מגבלות משמעותיות; בעיה אחת קשורה ליכולת הכללה: שני הניסויים עשו שימוש בסצנת התקיפה מהסרט "הנאשמים", וכתוצאה מכך התמקדו רק בסוג אחד של קרבנות (תקיפה מינית), הנחוה על ידי סוג אחד של קרבן (אישה לבנה ממעמד הפועלים) ומבוצע על ידי סוג אחד של תוקף (גבר זר). אף שאין סיבה נראית לעין שמשאבים לא ישפיעו באופן דומה על שיפוטן של פגיעות אחרות, מן הראוי כי מחקרי המשך יבחנו את השערת המשאבים הן בנוגע

לאירועי תקיפה מינית אחרים (תקיפה על ידי מכר, תקיפת גברים וכו') והן במקרי תקיפה שאינה מינית; מגבלה נוספת הנוגעת ליכולת ההכללה היא ההחלטה שלא לכלול בניסויים נבדקים שחוו בעבר תקיפה כלשהי, בשל הרצון להימנע מגרימת מצוקה מיותרת על ידי הצפת הטראומה האישית. קריטריון הבחנה חשוב זה גרם להשארת שאלות פתוחות בנוגע לדרך שבה טראומה אישית עלולה להתקשר לשיפוט טראומה של האחר ולמידת יכולתם של משאבים נפשיים מתופעלים לתווך בין משתנים אלו.

בעיה אחרת נוגעת להסברים חלופיים לתוצאות המחקר הנוכחי. הסבר חלופי אחד, מצב רוח, זכה להתייחסות לעיל. הסבר נוסף הוא שהתוצאות משקפות הטרמת תכנים, ולא משאבים, כך שהדמיה מכוונת של תוכן חיובי או תוכן שלילי עשויה הייתה להטרים את תשומת הלב לתכנים חיוביים או שליליים בקטע מהסרט, ובאופן זה עיצבה את שיפוטי הקרבן. עם זאת, מחקרים דומים מצביעים על כך שאפקטים של הטרמה אינם מערערים את תוצאות המחקר הנוכחי; לדוגמה, בשני מחקרים תופעלו משאבים פסיכולוגיים, תוך שימוש באותה מטלת הדמיה ששימשה בניסוי א, שבה נבדקים נזכרו בדמות חיובית, שלילית או ניטרלית בחייהם (Harber, Einav & Lang, 2008; Schnall, Harber, Steffanucci & Proffitt, 2008). אצל הרבר ועמיתיו, היזכרות בנבגדות מהעבר הובילה לדירוגים מועצמים של בכי תינוקות, אך הגברה זו נוטרלה על ידי כך שהנבדק התבקש לשוחח על מחשבות ורגשות הקשורים לנבגדות. אפקט מנטרל זה היה בסתירה מוחלטת לאפקטים של הטרמה, מאחר שהדיבור על החוויה השלילית אמור היה לגרום להטרמה כפולה ומכופלת של מחשבות ורגשות שליליים ולהוביל להגברה נוספת של דירוג הבכי, במקום להפחתתו. אצל שניל ועמיתיו, הטרמה של דמות חיובית כחבר הובילה לשיפוט מופחתים של שיפוע של גבעה, אך האפקט הושפע ממשך החברות ומידת הקרבה אל הדמות. תוצאות אלו מוסברות טוב יותר על ידי השפעת משאבים מאשר השפעת הטרמה עצמה.

על כל פנים, ראוי כי מחקר עתידי יבחן את השערת המשאבים בבדיקת משאבים נוספים (כגון ויסות רגשי או סגנון התקשורת) ובאמצעי תפעול משאבים חלופיים (כגון הבניית סיטואציות חיות במעבדה או מדידת משאבים בסיטואציות יום-יומיות במחקרי שדה).

השלכות טיפוליות ויישומיות

אף שקרבנות רבים נמנעים מלדווח על תקיפתם לרשויות החוק או למערכות הבריאות, לעתים קרובות הם מבקשים לשתף את משפחותיהם וחבריהם. מחקר מצביע כי קרבנות הזוכים לתמיכה מהרשתות החברתיות שלהם מתאוששים מהר יותר מהתקיפה מאשר אלו שאינם נהנים מתמיכה כזו (Ahrens & Campbell, 2011; Campbell & Wasco, 2005). עם זאת, בחלק מהמקרים, הקרבנות נחשפים לתגובות שליליות, כולל האשמה, וכתוצאה מכך תפקודם מתדרדר באופן משמעותי. למעשה, כישלון התמיכה

מצד רשתות חברתיות עלול להיות כה מערער, עד שהוא מוגדר כ"קרבנות משנית" (Madigan & Gamble, 1991).

סיבה אחת לתמיכה כושלת זו עלולה להיות שהתומכים חסרים את המשאבים הדרושים למעורבות הולמת, מאחר שהחשיפה למצוקת יקיריהם ערערה אותם ומנעה מהם את היכולת להושיט עזרה נחוצה. המחקר הנוכחי גורס כי תגבור המשאבים של מעגל תמיכה ראשוני זה יסייע לנמנים עליו לקדם את התאוששותם של הקרבנות, מבלי לגרום להם לפגיעה נוספת. תגבור משאבים, כגון הענקת תמיכה חברתית למשפחותיהם וחבריהם של הקרבנות, אם על ידי קבוצות תמיכה ואם בייעוץ אישי ממוקד, עשויה לסייע לאנשים אלו להתייחס לקרבן בחמלה רבה יותר. עיקרון דומה של התערבות עשוי להיות מיושם בהצלחה גם בקרב אלו הבאים במגע יום-יומי עם הקרבנות ונחשפים לכאבם במסגרת עבודתם, כמו: אנשי אכיפת החוק, עובדי בריאות, עובדים סוציאליים ומתנדבים במרכזי סיוע. הבניית תכניות הנחיה והתערבות צוותיות והדרכות אישיות על ידי אנשי צוות בכירים ומנוסים עשויות להוביל לשינוי משמעותי. לבסוף, מן הראוי כי ההבנה בנוגע למקורות האשמת הקרבן תבוסס ותיושם גם במסגרת החוק והמשפט, ובכך תמנע גרימת עוול משני לקרבנות ותעודד ענישה הולמת לפוגעים.

סוף דבר ומחשבה לעתיד

לא נעים לראות חסר בית מקבץ נדבות, לשמוע על הולך רגל שנפגע ממכונית או לדעת שסטודנט באוניברסיטה הותקף בחניון. דרך אחת להפחית את אי-הנעימות הזו היא להאשים את הקרבן במה שאירע לו – חסר הבית הוא עצלן, הולך הרגל לא שם לב לאן הוא הולך, הסטודנט לא היה זהיר. העריכה המנטלית הזו של חדשות רעות עשויה להביא להקלה בטווח הקצר, אך גובה מחיר בטווח הארוך. בשל נטייה זו, קרבנות מואשמים על לא עוול בכפם ונמנעים מהם הטיפול וההתחשבות המגיעים להם, אנשים מגלים שאננות לבעיות חשובות הדורשות פתרון, והתוקפים ממשיכים להתהלך בינינו באין מפריע. המחקר הנוכחי מעיד על כך שישנה חלופה לבחירה ההובסיאנית בין נוחות קצרת רואי לבין צלילות דעת מכאיבה. אם אנשים יהיו מודעים יותר לטווח המשאבים העומדים לרשותם ולהיקפם, ייתכן שיזדקקו פחות לאמונות לא-מודעות בדבר עולם צודק, וכך אולי יהפכו את העולם באמת לצודק יותר.

מקורות

איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית (2012). אחריות חברתית – **התמודדות עם פגיעה מינית בישראל 2012**. זמין באתר [http://www.1202.org.il/download/files/report_](http://www.1202.org.il/download/files/report_heb2012.pdf)

רגב, ב' ושירי, נ' (2012). נשים על הכוונת – מדד האלימות נגד נשים. **כתב עת המשרד לביטחון פנים**, 2, 18–21.

- Ackert, L. F., & Church, B. K. (2009). Home bias: Taking comfort in what you know? *International Journal in Accounting and Finance*, 1(2), 152–166.
- Adam-Curtis, L., & Forbes, G. (2004). College women's experiences of sexual coercion: A review of cultural, perpetrator, victim, and situational variables. *Trauma, Violence, & Abuse*, 5(2), 91–122.
- Aguinis, H. (2004). *Regression analysis for categorical moderators*. New York: Guilford.
- Ahrens, C. E., & Campbell, R. (2011). Assisting rape victims as they recover from rape: The impact on friends. *Journal of Interpersonal Violence*, 15, 959–986.
- Bal, M., & Van Den Bos, K. (2013). Blaming for a better future: Future orientation and associated intolerance of personal uncertainty lead to harsher reactions toward innocent victims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(7), 835–844.
- Baltes, B. B., & Baltes, M. M. (1990). Psychological perspective on successful aging: The model of selective optimization and compensation. In P. B. Baltes & M. M. Baltes (Eds.), *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences* (pp. 1–34). New York: Cambridge University Press.
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is stronger than good. *Review of General Psychology*, 5, 323–370.
- Beeri, A., & Lev-Weisel, R. (2012). Social rejection by peers: A risk factor for psychological distress. *Child and Adolescent Mental Health*, 17(4), 216–221.
- Be`gue, L., & Bastounis, M. (2003). Two spheres of belief in justice: Extensive support for the bidimensional model of belief in a just world. *Journal of Personality*, 71, 435–463.
- Be`gue, L., Charmoillaux, M., Cochet, J., Cury, C., & De Suremain, F. (2008). Altruistic behavior and the bidimensional just world belief. *The American journal of psychology*, 121, 47–56.
- Be`gue, L., & Muller, M. (2006). Belief in a just world as moderator of hostile attributional bias. *British Journal of Social Psychology*, 45, 117–126.
- Ben-David, S., & Schneider, O. (2005). Rape perceptions, gender role attitudes, and victim–perpetrator acquaintance. *Contemporary Issues in Education Research – Second Quarter*, 1(2), 47–52.
- Bohner, G. (2001). Writing about rape: Use of the passive voice and other distancing text features as an expression of perceived responsibility of the victim. *British Journal of Social Psychology*, 40, 515–529.
- Bohner, G., Pina, A. B., Siebler, G. T., & Viki, T. B. (2010). Using social norms to reduce men's rape proclivity. *Psychology, Crime & Law*, 16(8), 671–693.
- Brems, C., & Wagner, P. (1994). Blame of victim and perpetrator in rape versus theft. *Journal of Social Psychology*, 134, 363–374.
- Bucchianeri, M. M., & Corning, A. F. (2012). An experimental test of women's body dissatisfaction reduction through self-affirmation. *Applied Psychology–Health and Well Being*, 4(2), 188–201.
- Campbell R., & Wasco, S. M. (2005). Understanding rape and sexual assault: 20 years of progress and future directions. *Journal of Interpersonal Violence*, 20, 127–131.

- Cerully, J. L., & Klein, W. M. P. (2012). Using a self-affirmation intervention to decrease alcohol consumption. *Annals of Behavioral Medicine*, 43(1), 125–132.
- Cohen, G. L., Aronson, J., & Steele, C. M. (2000). When beliefs yield to evidence: Reducing biased evaluation by affirming the self. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1151–1164.
- Critcher, C. R., Dunning, D., & Armor, D. A. (2010). When self-affirmations reduce defensiveness: Timing is key. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 947–959.
- Dalbert, C. (2001). *The justice motive as a personal resource: Dealing with challenges and critical life events*. New York: Plenum.
- Dijkstra, A. (2012). EMDR and self-affirmation prevent defensive processing in persuasion in different ways. *Psychology & Health*, 27(1), 35–45.
- Dzuka, J., & Dalbert, C. (2002). Mental health and personality of Slovak unemployed adolescents: The impact of belief in a just world. *Journal of Applied Social Psychology*, 32, 732–757.
- Emmers-Sommer, T. M., Triplett, L., Pauley, P., Hanzal, A., & Rhea, D. (2005). The impact of film manipulation on men's and women's attitudes toward women and film editing. *Sex Roles*, 52(9), 683–695.
- Exline, J. J., & Zell, A. L. (2009). Empathy, self-affirmation and forgiveness: The moderating roles of gender and entitlement. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(9), 1071–1099.
- Fatima, I., & Suhail, K. (2010). Belief in a just world and subjective well-being: Mothers of normal and Down syndrome children. *International Journal of Psychology*, 45(6), 461–468.
- Foley, L., & Pigott, M. (2000). Belief in a just world and jury decisions in a civil rape trial. *Journal of Applied Psychology*, 30, 935–951.
- Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34, 795–817.
- Furnham, A., & Proctor, E. (1989). Belief in a just world: Review and critique of the individual difference literature. *British Journal of Social Psychology*, 28, 365–384.
- Gottlieb, B. H., & Bergen, A. E. (2010). Social support concepts and measures. *Journal of Psychosomatic Research*, 69(5), 511–520.
- Grubb, A., & Harrower, J. (2008). Attribution of blame in cases of rape: An analysis of participant gender, type of rape and perceived similarity to the victim. *Aggression and Violent Behavior*, 13(5), 396–405.
- Grubb, A., & Turner, E. (2012). Attribution of blame in rape cases: A review of the impact of rape myth acceptance, gender role conformity and substance use on victim blaming. *Aggression and Violent Behavior*, 17(5), 443–452.
- Hafer, C. L., & Begue, L. (2005). Experimental research on just-world theory: Problems, developments and future challenges. *Psychological Bulletin*, 131, 128–167.
- Hafer, C. L., & Gosse, (2011). Predicting alternative strategies for preserving a belief in a just world: The case of repressive coping style. *European Journal of Social Psychology*, 41(6), 730–739.

- Hamama, L., & Ronen-Shenhav, A. (2012). Self-control, social support, and aggression among adolescents in divorced and two-parent families. *Children and Youth Services Review*, 34(5), 1042–1049.
- Harber, K. D. (1995). Personal characteristics questionnaire. Unpublished scale. Rutgers University, New Brunswick, NJ.
- Harber, K. D., Einav, M., & Lang, F. (2008). They heard a cry: Psycho-Social resources moderate perception of others' distress. *European Journal of Social Psychology*, 38(2), 296–314.
- Hazelbroek, J. F., Howells, K., & Day, A. (2001). Cognitive appraisals associated with trait anger. *Personality and Individual Differences*, 30, 31–45.
- Heatherton, T. F., & Polivy, J. (1991). Development and validation of a scale measuring state self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 895–910.
- Hobfoll, S. E. (2001). The influence of culture, community and the nested-self in the stress process: Advancing Conservation of Resources theory. *Applied Psychology: An International Review*, 50(3), 337–421.
- Hong, B., Adams, L. A., & Lilly, M. M. (2012). Self-worth as a mediator between attachment and posttraumatic stress in interpersonal trauma. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(10), 2039–2061.
- Huang, C., & Dong, N. (2012). Factor structures of the Rosenberg Self-Esteem Scale: A meta-analysis of pattern matrices. *European Journal of Psychological Assessment*, 28(2), 132–138.
- Jaffe, S. R., & Lensing, S. (Producers), & Kaplan, J. (Director) (1988). The Accused (motion picture). Los Angeles: Paramount Pictures.
- Johnson, J. D., Noel, N. E., & Sutter-Hernandez, J. (2001). Alcohol and male acceptance of sexual aggression: The role of perceptual ambiguity. *Journal of Applied Social Psychology*, 30, 1186–1200.
- Kahn, L. (2005). The understanding and treatment of betrayal trauma as a traumatic experience of love. *Journal of Trauma Practice*, 5(3), 57–72.
- Kaiser, C. R., Vick, S. B., & Major, B. (2004). A prospective investigation of the relationship between just-world beliefs and the desire for revenge after September 11, 2001. *Psychological Science*, 15, 503–506.
- Keppel, G. (1991). *Design and analysis: A researcher's handbook* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Kogut, T. (2011). Someone to blame: When identifying a victim decreases helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(4), 748–755.
- Koivula, N., Hassmen, P., & Fallby, J. (2002). Self-esteem and perfectionism in elite athletes: Effects on competitive anxiety and self-confidence. *Personality and Individual Differences*, 32, 865–875.
- Laurin, K., Fitzsimons, G. M., & Kay, A. C. (2011). Social disadvantage and the self-regulatory function of justice beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(1), 149–171.

- Lerner, M. J., & Miller, D. T. (1978). Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychological Bulletin*, 85, 1030–1050.
- Lipkus, I. M., Dalbert, C., & Siegler, I. C. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: Implications for psychological well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 666–677.
- Locke, L. M. (1999). Attitudes toward domestic violence: Race and gender issues. *Sex Roles: A Journal of Research*, 40, 227–247.
- Loseman, A., & Bos, K. (2012). A self-regulation hypothesis of coping with an unjust world: Ego-depletion and self-affirmation as underlying aspects of blaming of innocent victims. *Social Justice Research*, 25(1), 1–13.
- Lucas, T., Alexander, S., Firestone, I., & Lebreton, J. M. (2008). Just world beliefs, perceived stress, and health behavior: The impact of a procedurally just world. *Psychology & Health*, 23(7), 849–865.
- Madigan, L., & Gamble, N. (1991). *The second rape: Society's continued betrayal of the victim*. New York: Lexington Books.
- McFarland, C., White, K., & Newth, S. (2003). Mood acknowledgment and correction for the mood-congruency bias in social judgment. *Journal of Experimental Social Psychology*, 39(5), 483–491.
- McQueen, A. K., & William M. P. (2006). Experimental manipulations of self-affirmation: A systematic review. *Self and Identity*, 5(4), 289–354.
- Mullen, S. P., Gothe, N. P., & McAuley, E. (2013). Evaluation of the factor structure of the Rosenberg Self-Esteem Scale in older adults. *Personality and Individual Differences*, 54(2), 153–157.
- Newsom, J. T., Rook, K. S., Nishishiba, M., Sorkin, D. H., & Mahan, T. L. (2005). Understanding the relative importance of positive and negative social exchanges: Examining specific domains and appraisals. *The Journals of Gerontology (Series B)*, 60(6), 304–312.
- Pavey, L. J., & Sparks, P. (2012). Autonomy and defensiveness: Experimentally increasing adaptive responses to health-risk information via priming and self-affirmation. *Psychology & Health*, 27(3), 259–276.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salimi, A., & Honar, M. (2009). State self-esteem and life satisfaction. *Psychology & Health*, 24, 348–349.
- Schnall, S., Harber, K. D., Stefanucci, J. K., & Proffitt, D. R. (2008). Social support and the perception of geographical slant. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44, 1246–1255.
- Stahl, T., Eek, D., & Kazemi, A. (2010). Rape victim blaming as system justification: The role of gender and activation of complementary stereotypes. *Social Justice Research*, 23(4), 239–258.
- Stieger, S., Kastner, C. K., Voracek, M., & Furnham, A. (2011). Association between just world beliefs and perceptions of counterproductive workplace behaviors. *Psychological Reports*, 108(2), 606–616.

- Sutton, R. M., & Douglas, K. M. (2005). Justice for all, or just for me? More evidence of the importance of the self-other distinction in just-world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 39, 637–645.
- Ward, A., Atkins, D. C., Lepper, M. R. & Ross, L. (2011). Affirming the self to promote agreement with another: Lowering a psychological barrier to conflict resolution. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(9), 1216–1228.
- Wilson, A., & Darke, P. R (2012). The optimistic trust effect: Use of belief in a just world to cope with decision- generated threat. *Journal of Consumer Research*, 39(3), 615–628.
- Yang, J. J., & Yao, G. (2011). Trait or state: An exploration of self-esteem, happiness and quality of life by time series. *Value in Health*, 14(7), 409–419.

